BİRLEŞİK DAĞITIM - AYLIK DERGİ

KİTAP DERGİSİ

HAZİRAN '89 SAYI 28 1500 TL. (KDV DAHİL)

İSLAMİ ARABESK'İN DİLİ

SAHRADAN BİR SES: MALİK BİN NEBİ

ATATÜRK'Ü KORUMA KANUNU

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

İNCELEME

SAHRADAN BİR SES: MALİK BİN NEBİ

Bin Nebi, Arap ordularının Ramazan'da (Eylül, 1973) İsrail'e karşı ilk zaferlerini kazandığı bir ayda öldü. Ölüm döşeğindeyken Mısır orduları Bar-Lav hattında hücuma kalkıştığı zaman "onları altedeceğiz" diye cevap verdi. Bu, onun son sözleri oldu.

1930'ların sonlarında, Pariste yaşayan genç bir Cezayirli mühendis, doğum yeri olan Tibesse'yi ziyarete gelir ve toplumunun sömürge yönetimi altında çürümüş halini görünce şaşkına döner. Böylece, toplumu için bir şeyler yapmaya karar verir. Gerçek özgürlüğün, bir kimsenin haklarını aramasından önce görevlerini yapmasıyla oluşacağı düşüncesinin sadık bir inananı olarak, akşamlarını kefelerde yayılıp uzanarak geçiren gençliğe yanaşır ve onlara aynı kasabadaki Yahudi ve Hristiyan mezarlıklarıyla karşılaştırıldığında pek de iç açıcı olmayan Müslüman mezarlığını temizlemek için bir şeyler yapmalarını önerir. Otuz yıl kadar sonra, anılarında bu olayla ilgili olarak şöyle yazacaktır: "Gençler önerimi tasvip ettiler ve beni memnun ettiler. Fakat sonra dağıldık ve proje gerçekleşmedi. Bugün etkisizliğimizi açıklayan bu olaya baktığımda onda, psikolojik olarak gençlikle ve düşünsel olarak kendi konumumla ilgili birçok meseleyi görebiliyorum." Malik bin Nebi, dünyasındaki önemli zekâlardan birinin, hayatını Müslümanların etkisizliğine üzülerek ve bunun nedenlerini keşfetmeye ve buna çözümler bulmaya çalışarak geçiren bir adamın, neden aynı şekilde etkisiz kaldığını açıklayabilecek bu can alıcı konuyu iyice işleyemedi.

Anavatanı, Cezayir, belki ve Yahudi ve Amerikalı yazarın, günümüzde "İslam sonrası" ilk ülke diye adlandırmasını hatırlatmaya uygun olarak, İslam dünyasında İslami Hareketten yoksun olan tek ülke olarak kalmıştır. Cezayir'deki evinde düzenlediği haftalık toplantılara bir avuç öğrencisinden başka kimse gelmiyordu. Yakın arkadaşlarından biri olan Raşid bin İsa, bu toplantılara bir çok insanın davet edildiğini ve birçok kez kendisinden başka kimsenin iştirak etmediğini anlatır. Ekim 1973'te ölümüne kadar, evinde bazı kabullerde bulunmuş fakat bu durumda bile rahat bırakılmamış ve uluslararası ve İslam Dünyasındaki durumuna rağmen, kendi ülkesinde hayli izole edilmişti. Malik bin Nebi olayı bu nedenle bazı derin, anlaşılmamış soruları barındırır.

Malik bin Nebi toplumun derin değişiklikler geçirdiği bir zamanda, 1905'te Cezayir'de Konstantin'de doğdu. Sömürgeci yönetim, son olarak ülke hayatına derin izler bırakabilecek ekonomik değişiklikler yoluyla Cezayir'in kırsal bölgeleri üzerine etki etmeye başlamıştı. Geleneksel bir aile içinde büyüdü. Babası, geleneksel endüstri ve zanaatı harap eden yeni ekonomik değişikliklerin bir kurbanıydı. Uzun yıllar işçi kalmıştı. Ama sonunda sömürge yönetiminde bir iş bulmuştu. Bu arada, amcaları ve büyükbabası Yahudi ve Fransız göçmenlerinin tufanından kaçmak için komşu ülkelere göç ederken, annesi de evin geçimine katkıda bulunmak için çalışmak zorundaydı. Genç Bin Nebi, ilkin Fransız okuluna gönderilmeden önce geleneksel İslam eğitimi alması için Kur'an okuluna gönderildi ve sonra da ailesinin planladığı gibi bir mahkeme yazıcısı olsun diye hükümet okulunda İslam hukuku öğrenmesi için bir alimin öğrencisi oldu.

1925'te mezun olduğu halde, daha önce mahkeme yazıcı yardımcısı olarak bir iş bulmuştu. Mezuniyetinden önce iki arkadaşıyla birlikte, kendilerine yardımcı olması için çeşitli fabrikalarda düşük ücretlerle çalıştıkları Paris'e kısa bir yolculuk yaptı. Boylece, Fransa'da Cezayir'li bir göçmen işçinin çektiği acıları tattı. Bu deneyim genç bir kimse için çok fazlaydı ve hemen eve geri döndü.

Malik bin Nebi durup dinlenmeyen, dahası kararsız bir gençti ve onun bu durup dinlenmeyen hali hayatı boyunca değişmedi. Sonraları amirleriyle olan kızgınca bir münakaşadan sonra işinden ayrıldı. Başka bir iş bulmak için başarısız bir çabadan sonra 1930'da, avukat olmak için çalışmayı planladığı Fransa'ya gitti. Doğu Dilleri Okulu'na yaptığı başvuru kabul edilmedi, fakat üyelerine ucuz yemek verdiğinden dolayı katıldığı Hristiyan Genç Parisliler Birliği'ne (CAPY) kabul edildi. Bununla birlikte, bu birlik entellektüel gelişiminde derin izler bıraktı. Anılarında, ruhsal oluşumunun tamamlandığı ve "gerçek hatırına söylemek zorundayım ki, böyle bir anda burası, başımı saran bütün sorunlara karşı bilincimi açtı", dediği bu yere kaderinin kendisini nasıl sürüklediğini anlatarak CAPY'den sevgiyle bahseder. Sonraları bu birlikten öğrendiklerinin ve ilişki kurduğu Müslümanlara taşmaya çalıştığının genelde, İslam ümmetinde kaybedildiğini gördüğü bir özellik olan "yeterlilik" diye tanımladığı niteliğin olduğunu açıklar. Sonra Malik bin Nebi, Elektronik Okuluna ve Mekanik Özel Okulu'na girdi ve 1930-1936 arası dönemi teknolojinin çeşitli branşlarında çalışarak geçirdi, fakat son sınavında başarısız oldu ve hiçbir zaman mühendis olarak mezun olamadı. İş bulmada yeniden başarısız olduğu Cezayir'e geri döndü. Ailesi, annesinin ölümünden sonra, kızkardeşleri ve 1931'de ailesine danışmadan evlendiği Fransız karısı arasında gelişen sorunlarla birlikte dağıldı. 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın yeni başladığı bir zamanda Cezayir'i son olarak terketti. 1956'ya kadar Fransa'da yaşadı.

Malik bin Nebi'nin hayatının ilk kırk yılı, İslam Dünyasında ve genelde dünyada kargaşalı yıllardı. Yarı-kurgusal bir üslupla yazdığı **Çağa Tanıklığım**'da, canlı bir şekilde, bu önemli olayların tipik bir İslam Toplumuna etkilerini ve bunların orada nasıl algılandıklarını anlatır. Bir çok müslümanla birlikte Mustafa Kemal'in önderliğindeki Türklerin zaferlerini alkışlar ve İngilizlerin önayak olduğu Arap ayaklanmasıyla ümitsizliğe düştüğü gibi Arabistan yarımadasında Vehhabi ayaklanmasıyla da büyülenir.

Suudi Krallığı'na karşı sevgisi bir müddet daha sürdü ve otuzların ortalarında oraya gitmeye ve yerleşmeyi planladı, fakat gerekli vizeleri alamadı. Bin Nebi dur-durak bilmeyen çabasında, Afganistan'tan Arnavutluk'a varan bir alanda, herhangi bir yarı-bağımsız İslam ülkesinde iş bulmayı denedi. Fakat her zaman başarısız kaldı.

Bin Nebi, aynı zamanda siyasal arenada da göründü ve hemen hemen herkesi kışkırtmada başarılı oldu. Ulema arasında Şeyh Abdulhamid Bin Badis'in önderlik ettiği reformist hareketlere karşı sempati duydu. Fakat, okula gittiği yer olan Konstantin'de başlangıcından beri harekete şahid olduğu (ve hareketin başladığı yerlere sık sık uğradığı) halde, resmen hiçbir zaman katılmadı ve taktiklerine ve düşüncelerine karşı hayli eleştirel bir tutum takındı. Ulemanın, 1936'da yapılan Cezayir İslam Kongresinin liderliğini burjuva politikacılara verdiklerinde, burjuva politikacılar tarafından kolayca aldatıldıklarını ve böylece sorumluluklarını yerine getirmediklerine inanıyordu. "Şartlar, ulemayı halkın çıkarlarının bekçisi konumuna getirmişti, fakat onlar bu sorumluluğu diğerlerine verdiler, çünkü zekâ olarak (intellectually) onların düzeyinde değillerdi. Böylece onlar, sorumluluğu ayaklarının altına alabilecek ve onu siyasal çıkarları için bir basamak olarak kullanabilecek kimselere verdiler."

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

Zaptedilmiş hakların vurgulanması, kitleleri kışkırtmanın en ucuz yoludur, fakat bu yanlış bir çeşit insan türü oluşturacaktır ve halkı, özgürlükten sonra önceden olduklarından daha iyi bir duruma getirmeyecektir.

Ulema da ondan fazla hoşlanmadı, (1947'de yayınlanan, en çok bilinen çalışması **Kur'ani Olgu**'yu izleyen ilk kitabı **Les Conditions de la Renaissence**" 1949'da yayınlandığında ulema Cemiyetinin yayın organı, onu Kahire'de bir Fransız Gazetesi'nin muhabirinin yazılarının kopyası olarak tarif ederek ona saldırdı. Bu olay Bin Nebi'ye acı verdi. O günden sonra, başına gelen her talihsizlikte sömürgeciliğin parmağını aramaya başladı. Açıklamaları, bazılarında iddiaları için dayanakları olduğu halde, bir kimseye çok fazla evhamlı gelebilir. Fakat sınavlarında başarısız olduğu zaman, babasının işinden çıkarıldığı zaman, tüm planlarının bozulduğu zaman ve sömürgeciliğin koktuğu herhangi bir kaynakla karşılaştığı herhangi bir eleştiriyi gördüğü zaman, komplo teorisi yerine neden-sonuç ilişkisinin bilimsel çalışması hakkında kendi mantığına çelişki teşkil ettiği görülürdü.

Malik bin Nebi, Kuzey Afrika öğrenci hareketine de katıldı ve onun Ulusal bir hareket olarak evrilmesine şahid oldu. Msali Haj'ın "Kuzey Afrika'nın Yıldızı"nı kurmasına da katkıda bulundu, fakat onun demogojiye dayanan doğasına karşı çıktı. Bunda, Malik bin Nebi'nin hayli paradoksal olan tavrı, net bir şekilde açığa çıkar. İddiasına göre, gerçek özgürlük hareketi bireylerin eğitimi ve dönüştürümü yoluyla kendiliğinden başlar. Bu konudaki ana tezi, ilk kitabı "Les Conditions de la Renaissance" de ortaya koyduğu, "sömürüye uygun olma" teorisidir. Özünde bu kitap, İslam dünyasının gerçek hastalığının, sömürge olma durumundan kaynaklanmadığı, fakat ondan önceki sömürüye uygun olma durumundan kaynaklandığını konu edinir. Bu nedenle, Yemen gibi batı sömürgeciliğinin nesnesi olmamış bir ülkenin, eğer daha kötü değilse, sömürge edilen diğer İslam ülkelerindeki gibi aynı karışıklık içinde olduğunu görebiliriz. Ulusal hareketler tarafından benimsenen yaklaşım, bu can alıcı gerçeğin ihmal edilmesinin yönünde bir noktayı vurgulamaktadır. Eğer bu önemliyse, özgürlük hareketi, haklarını vurgulamaktan öte halkın ilgisinin kendi görevlerine, kendilerini sömürge edilebilir yapan ihmal edilmiş şeylere çekilmesiyle başlayacaktır. Zaptedilmiş hakların vurgulanması, kitleleri kışkırtmanın en ucuz yoludur, fakat bu yanlış bir çeşit insan türü oluşturacaktır ve halkı özgürlükten sonra önceden olduklarından daha iyi bir duruma getirmeyecektir.

Fakat paradoks şudur ki, Malik bin Nebi, gerçekte kendi pratiğinde demagoji için geçerli bir alternatif oluşturmamıştır. Önerdiği örnek, şiddetle savunduğu çözülmüş bireylerin örneğidir. 1954'lerde bir yazarın, eğer bir siyasal örgüte girmemişse etkili olabileceğini savunmuştur. Yazar, (bir Fransız yazarından naklederek), "Eğer, tam anlamıyla görevini yerine getirmek istiyorsa, özgür ve yalnız başka bir deyişle bağımsız olmak zorundadır." Fakat eğer yazar ve ulema da "siyasal bataklıktan" kaçmalıysa, yalnız olmalıysa, neden öyleyse siyaset yapmak için yalnız ayak takımı bırakıldığında çok şaşırıyor. Ve niçin aynı demagoglar, resmi sömürge güçlerinden idareyi ele alarak yöneticisi olduğunda ve doğru olarak düşündükleri şeyi ona karşı yaptıklarında mutsuz oluyor?

Geleneksel olmayan Müslüman bir düşünürün, İslam Tarihinin sınırı diye adlandırdığı, Sıffin savaşından sonra ulemanın başına bela olan aynı geleneksel "quitism"e[1] av olması şaşırtıcıdır. Cezayirli müslümanların, bazı entellektüel (ya da sömürgeci) memurların artık kendi kendilerine yönetmeye uygun olduklarını ilan edene kadar, sömürgeci yönetime razı olacaklarını mı umuyordu? Ya da eğer bunu kabul etmiyorsa ki, —gerçekten kabul etmiyordu— en iyi şekilde alternatif özgürlük örgütü neredeydi?

Mücadeleden uzak kalmaması Malik bin Nebi'nin saygınlığıdır. Sonunda 1954'te Cezayir Devrimi patlak verince, hemen Kahire'yi terketti ve devrimi belgeleyebilmek için bir gönüllü olarak kendisini liderliğe adadı. Ricasına bir cevap verilmedi. Fakat bunda, konumunun zayıflığı ortaya çıkar. Cezayir'de İslami kimliğin yeniden vücud kazanması için mücadelenin ön saflarında olan bir yazar ve düşünür, eleştirdiği ulema topluluğu gibi, olayları birden karşısında bulur ve devrim onsuz patlak verir. Eğer yaklaşımı doğru olmuş olsaydı, devrime katılmasına izin verilmesi için rica ederken Kahire'de bulunuyor olmazdı. Kendisine rica edilen biri olarak mücadelenin içinde olurdu. Ya da eğer bunu, herhangi bir nedenden dolayı yapmıyorsa, kendi konumunu bir alternatif olarak göstermekten öte, yaptığının faydalı olduğuna inanarak bu mücadelede yaklaşımını benimsetmek için bir yol bulurdu.

Çalışmalarının birinde Malik bin Nebi, sanki kendisini doğrular gibi, kültürün ve siyasanın organik olarak birbirlerine bağlı olduğundan bahseder. "Doğru üzerine kurulu bir toplum oluşturmak", der, "yaşanan bir bünyenin doğal gelişimidir. Doğa, insanoğlunun önce parmağını sonra da saçını oluşturmaz." Bu nedenle, bireylerin gelişmesi olan kültürün, toplumsal güçlerin seferber edilmesi olan siyasayla birlikte yürümesi gerektiğini belirtir. Fakat bu sentezin bireyler düzeyinde olması gerektiğini iddia ederken tekrar eski tezine döner: "Çünkü bireyler, toplumsal güçlere yön veren bilinçli ögelerdir." Bununla birlikte bireyler, sadece sosyal bir oluş olarak gelişir. İnsanın özü, tarih boyunca aynıdır. "Konu bu nedenle sosyal bir konudur." Konunun özü ise, bir uygarlık oluşturmaktır. Bu konu, Malik bin Nebi'nin merkezi uğraşıdır. "Les Conditions de la Resanissance"den beri yayınlanan tüm kitaplarını. "Uygarlığının Sorunları" genel başlığı altında yayınlamıştır.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

Cezayir'de İslami kimliğin yeniden vücud kazanması için mücadelenin ön saflarında olan bir yazar ve düşünür, eleştirdiği ulema topluluğu gibi, olayları birden karşısında bulur ve devrim onsuz patlak verir.

Bin Nebi'ye göre uygarlığın kendisi, onun kültür adını verdiği şeye tekabül eder. Kültür, bireyin toplumda yaşadığı atmosferdir ve birey maddi çevresinden aldığı yiyeceği özümsediği gibi kültürü de içselleştirir. Eğer kültür incelenecek olursa, başlıca dört unsurdan oluştuğu görülür. Birinci **ahlaktır** (moral), çünkü ahlak toplumsal bünyenin tutkalıdır. İkincisi, insanoğlunu harekete geçiren en önemli unsur olan **estetikdir**. Üçüncüsü, her kültürün pratik bir boyutu olması, başka bir deyişle her kültürün eğilimi, değerlerini **eyleme** dönüştürmesidir. Dördüncüsü de bir kültürün **endüstriyel** bir boyutu, **bilimi** ve bunun üretime dönüştürülmüş biçiminin olmasıdır. Kültür, tanımı gereği basit bir bilgi değildir, bütünsel bir bakışaçısı, bir tavır belirtmedir. Örneğin, batılı bir doktor ve batılı bir köylü arasında, aynı doktorla onunla aynı yerde çalışan bir müslüman doktor arasında olduğundan daha çok benzerlik bulunur.

Bunu belirtmek için Malik bin Nebi, Cezayirli Müslüman ve Yahudi entellektüeller için belirli bir soruna karşı farklı tavır alışları örnek gösterir. Müslüman ulusalcılar, yıllardır cahillik sorunu üzerine yaygara koparmışlar ve kendileri dışında herkesi suçlamışlardı. Fakat kendileri de bu sorun için hiçbir şey yapmamıştı. 1940'ta Fransa'da Vichy yönetimi Nazi direktifleri yönünde Yahudi eğitimini sınırladıkları zaman, Yahudiler ne bir makale yazdılar ne de bu konuda ders verdiler. Yaptıkları şey, elitleri toplamak ve toplu bulundukları her yerdeki evlerde gönüllü sınıflar oluşturmaktı. Naziler geri çekildiğinde ve sınırlamalar kalktığında, bu nedenle, Yahudiler bu sınırlamalar tarafından ufakda olsa zarar görmediler.

Malik bin Nebi'nin sevdiği bir başka örnek de, batının yükselişine (18. yüzyıla doğru) İslam dünyasıyla birlikte karşı koyan ve fakat daha geçerli bir tavır sergileyen Japonya örneğidir. Biz onlara müşterileri olarak karşı koyarken, Japonyalılar diye yazar, öğrencileri olarak karşı koydular. Araplar sadece ürünlerini ithal ederlerken onlar batıdan sadece fikirleri ithal ettiler. 1868-1905 yılları boyunca, Araplar hâlâ ürünlerini satın alıyorken, Japonlar bir uygarlık oluşturuyorlardı.

Fakat önemli soru şudur: Problemlerimizi nasıl çözeceğiz? Bin Nebi, gene uygarlığın öğelerini analiz ederek başlar. Uygarlığın tüm öğeleri, üç öğeye indirgenebilir: **İnsan-Toprak-Zaman.** Bizde, bu öğeler bolca vardır, ve çalışkan ve akıllıca çabalara başvurarak bunlarla bir uygarlık kurabiliriz. Fakat bu, o kadar basit değildir. Eğer suyun hidrojen ve oksijenden oluştuğunu söylüyorsak, bu, bu iki elementi bir araya getirerek suyu oluşturabiliriz demek değildir. Oluşma sürecini başlatabilmek için elektrik akımına gerek vardır. Toplumda da, öğeler bir düzen içinde kaynaştırılmadan önce, gerilim artıracak bir kıvılcıma ihtiyaç vardır. Sadece bu gerilim altında, toplum yeni bir uygarlık yaratmak için başkaldırıya yöneltilebilir. İslam'ın Araplar arasında yükselişi, toplumu harekete geçiren ve onu ilerleten, böyle bir kıvılcım nedeniyledir.

Hayatında, Bin Nebi iki olgu nedeniyle umutlandı: 1955'te Bandung Konferansı ile başlatılan Afro-Asya hareketi ve kuşağının birçok insanı gibi kendisini de harekete geçiren 1952 Mısır Devrimi. 1956'da eski sömürgelerin birleşmeleri için teorik bir yapı önermeyi denediği **"Afro-Asya Düşüncesi"** adlı kitabını yayınladı. Bu ülkeler, geri kalmışlık gerçekliği tarafından belirlenmiş bir dünyaya aittirler. Eğer bir araya gelebilirlerse ve bazı değişikliklerle Japonya örneğinde olduğu gibi doğru bir yolu takip ederlerse dünyaya önerecekleri birçok şeyleri vardı. Elbette Malik bin Nebi, hareket için taşıdığı büyük umutları gerçekleşmeyince hayal kırıklığına uğradı, fakat bu düşünce hakkında öğüt vermeyi son günlerine kadar sürdürdü.

Modern İslami hareketlere ulemanın da hatası olan aynı "Siyasal bataklık içindeki nesil" diye yaklaştığından bu hareketler, onu tamamıyla cezbetmedi. Bu hareketlerin eğitim üzerinde yoğunlaşmaları ve yeni bir insan tipi oluşturmaları gerektiğini söyledi. Kendi sloganları olan **"Sömürgecilik, kalbinizden kovarsınız ülkenizden çıkacaktır."** sloganına yapışmadılar. Bu nedenle Malik bin Nebi, hareketin Nasır'ın mantıksız yıkımına üzülmedi ve adama dua yağdırmaya devam etti.

Bağımsızlıktan sonra Bin Nebi, 1963'te Yüksek Öğretim Direktörlüğü'ne atandığı Cezayir'e geri döndü. Fakat sonraları, ilk planda ondan hoşlanmayan devrimi yapanlarla anlaşmazlığa düştü. 1966'da Eğitim Bakanlığı'na getirilen Muhamed Talib El-İbrahimi tarafından işten atıldı. 1964'ten itibaren evinde haftalık toplantılar düzenliyordu, fakat Bin İsa'nın dediği gibi, bu yıllar Marxizmin moda olduğu Cezayir'de İslam'ın popüler olmadığı yıllardı. Ne etkisi ülkesinde fazla yayılabildi, ne de kitaplarının özgürce satılmasına izin verildi. Otoriteler, Cezayir despotizminin karakterize ettiği ihtiyatlı bir tavır içinde olan ona ve takipçilerine rahat vermedi. Cezayir'de anılarını ve diğer iki kitabı **Müslüman Ülkelerde Düşünce Sorunları** ve **Dünya Ekonomisinde Müslümanlar**'ı yayınladı. Hükümetin yönettiği haftalık **Revolution Africaine** dergisinde de güncel olayları yorumlayan makaleler yayınladı. Sonraları bunları Arapça'ya çevirdi (ve bunlar ölümünden sonra bir kitapta toplandı.) Kahire'de bulunduğu sıralarda çalışmalarını Arapça'ya çeviriyordu ve sonraki bir çok çalışmasını da Arapça yazıyordu. Fakat Cezayir'de yazılarının bir çoğunda ve haftalık toplantılarında Fransızca kullanmaya yeniden başladı.

Haftalık toplantılarına gelenleri şöyle uyarıyordu: "Ben size İslam'ı öğretmiyorum, bunu kitaplardan ve camide öğrenebilirsiniz, ben size nasıl düşüneceğinizi öğretiyorum." 1969'da Bin İsa'nın başını çektiği öğrencileri, haftalık toplantıları genişletebilmek için "İslam Düşüncesi Konferansları" düzenlediler. Önceleri hükümet bu düşünceyi destekledi, fakat sonraları idareyi ele almaya karar verdi. 1973'te kanserden ölümünden sonra, ona ilgi arttı, kitapları ve düşünceleri, İslam Dünyası'na yayılan İslami dirilişin etkisiyle aynı anda geniş bir geçerlilik kazandı. Doğum yeri Konstantin'de İslam Üniversitesi'nin kurulması dinleyicilerini arttırdı. Fakat hâlâ, ne düşünceleri etrafında halelenen belirli bir düşünce okulu var, ne de herhangi bir yerdeki bir harekete ilham kaynağı olduğu görüldü. Bu nedenle neden onun etkisinin bu kadar sınırlı olduğu sorusu önemli bir sorudur.

Bin Nebi'nin kendisi, düşüncesinin etkisi konusunda bir tartışmaya bir ipucu verir. Düşüncelerin etkisi, diye yazar, "Zamana ve mekana göre değişiklikler gösteren psikolojik ve toplumsal şartlara bağlıdır." Gerilemekte olan bir toplum, toplum içinde geçerli olan düşüncelere yapay, tarih-dışı varlıklar atfederek onlara olan ilgisini kaybederken, yükseltmekte olan bir toplum da bir çok yararsız düşünceyi terkeder ve onları "düşünceler mezarlığı"na gömer. Bu noktada hiçbir örnek, yetiştiği toplumsal çevreyle herhangi bir bağı olmadığından müslümanların entellektüel ve toplumsal ilerlemesine hiçbir katkıda bulunmayan İbn Haldun'un çalışmasından daha belagatlı değildir.

Bin Nebi, (Marxist sınıf çıkarı kavramı gibi) bu bağın meydana çıktığı bir mekanizme önermez, yerine maddi ya da entellektüel gelişmeler tarafından topluma tevdi edilen "mesajın deşifre edilmesi için" toplumun taşıdığı mesajdan bahseder. Bir uyarıya cevap, bireyin toplumsal çevresinden ve sentezinden edindiği değerler ve normlar tarafından kültürel olarak belirlenir, şekillenir. Toplumun ve bireyin bilinçaltının derinliklerinde şekil kazanır.

Bunu biz kabul etmesek bile, Malik bin Nebi potansiyel dinleyicileri hakkında konuşuyordu. O bir futuristti. İlgilendiği alanlardan hayli kopmuştu. 1959 Haziran'ında Şam'da Mağrib'li bir grup öğrenciye hitap ederek, zamanında karşılaştıkları gerçeğe değinmesi için konuşmasını beklediklerini bildiğini söyledi ve şöyle devam etti: "kalplerinizden ve kalplerimizden yükselen, bana, en zorunlu olduğumuzun gerçeğin, Cezayir halkının özgürlüğü ve bağımsızlığı için mücadele olduğunu söyleyen bir ses duyabiliyorum." Bununla birlikte bu konuda konuşmayı, onları yeterince bilgi sahibi kılamayacağını ve birazdn anlatacağı konunun "insanlığın alınyazısı" olması dolayısıyla bu konuyu da kapsadığı belirterek kabul etmedi. Ardından, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşmaya başlayan yeni uluslararası düzen ve müslümanların oynamaları gereken rolden ve bulunmaları gereken yerden bahsederek konuş-

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

Hayatta, Bin Nebi iki olgu nedeniyle umutlandı: 1955'te Bandung Konferansı ile başlatılan Afro-Asya hareketi ve kuşağının bir çok insanı gibi kendisini de harekete geçiren 1952 Mısır devrimi.

masına devam etti.

Dünyayı ulusların ürünlerini bağırarak sattıkları ve uluslararası kabul için uğraştıkları bir pazar yerine benzetiyordu. Bu, tüm pazar yerleri gibi ayrım için gerekliydi. Batı demokrasiyi pazarlıyordu ve bunun zamanımızın asıl ihtiyaçlarını gidereceğini savunuyordu. Toplumsal adalet için ihtiyacı hissedilen güçlü bir başka duyguyu gidermeye çabalayan sosyalizm, Doğu Bloku ülkeleri tarafından savunuluyordu.Bu nükleer çağda belki de en acil ihtiyaç olarak ortaya çıkan barış da, Gandi'nin ortaya koyduğu prensipler doğrultusunda Hindistan tarafından savunuluyordu. O zaman böyle bir ortamdan yer edinmek için biz ne önermeliydik ki? Bu uluslarla, zaten işgal ettikleri ve kurallarını koydukları alanlarda maddi ve manevi olarak yarışamazdık. Yeni, biricik ve orjinal olan bir şey vermek zorundaydık. Bu ne olabilirdi? Cevap **ahlaktı**. Uluslararası arenaya, onun ahlaki bilinci olarak, "iyiliği emreden, kötülükten nehyeden bir ümmet" olarak çıkmak zorundaydık. Zamanımızda buna kesin bir ihtiyaç vardı.

Şu durumda bu, hayli geçerli ve açıklayıcı bir öğüttür, fakat mücadele eden bir halk için uygun olur muydu? İlginç bir şekilde Malik bin Nebi'nin kendisi, ilgilenmesi gereken şeyin yaşama siyaseti olması gerekirken, güç siyasetiyle uğraşan Üçüncü Dünya liderlerini eleştirdi. Fakat onun tartışma özel bir alana kayar kaymaz önceki tavrına geri döndüğünü görürüz. Pakistan düşüncesini acımasızca eleştirmişti ve onun yeni bağımsızlığını kazanmış bir kıta parçasının bölünmesi ve ilgınç başka tarafa çekilmesi manasına gelen sömürgecil bir düşünce ve oluşum olduğunu düşünmüştü. Kendi zamanında ülkenin batıcı ve boyun eğen rolünü oynamaya devam etmesi kendisinin halkı olduğu duygusunu uyandırmıştı. Elbette Mevdudi'nin başlangıçta Pakistan düşüncesine direndiğini biliyoruz. Fakat sonradan gerçekten müslüman olanların yaşama savaşımı verdikleri ve idealistlerin taşımalarını istedikleri görevlerini yüklerme durumunda olmadıkları bir zamanda, müslümanların davet görevi hakkındaki anlayışına dayanan düşüncesinin çürük olduğunu farketmiş olmalı.

Malik bin Nebi'nin idealizminin diğer bir yansıması da Müslumanların bu katkıda bulunduğu ortak bir "Üçüncü Dünya" kültürü oluşturulmasını savunmasıdır. Bu düşüncesinde, sonraları geniş bir ölçüde uzlaşma biçiminde herhangi bir sonuç taşımayan, Endonezya gibi ülkelerde Müslümanların kimliklerini baskı altına tutmak için kullanılan, "ponrasila" (beş prensip) düşüncesini ateşli bir biçimde savundu. Bu konu Malik bin Nebi'yi, diğer çağdaş müslüman düşünürlerden ayıran başka bir özelliktir.

İslamcılar, müslümanların biricik kimlikleri üzerinde dururlarken, Malik bin Nebi, dünyada müslümanlar için daha kapsamlı bir role doğru, bu kimliğin aşılmasıyla ilgilendi. Fakat bu bir üstünlük sorunuydu. Dili ve dini hakkında hiçbir şey bilmeyen bir Cezayir'linin, dünyaya bir şeyler öğretmesi için yola çıkmasını bekleyemezsiniz. Bu da, Müslümanların acınacak gerçekliklerinin, Malik bin Nebi'nin düşüncesinde ihmal edildiği başka bir yöndü.

Malik bin Nebi, bu noktada formasyonunu da aksettirir. Kendisine çok az şey veren Cezayir kulturünden daha çok Fransız kültürüne borçludur. Fakat o bir batılılaşmış entellektüel değildir. Bu onun, bu iki dünyadan birinde kalmasını güç kılmıştır. Batılı formasyonu yeterli derecede değildir. Kendi kendini eğitmiş biri olarak, bu kültürler üzerinde bir filozof tavrından daha çok bir gazeteci tavrıyla durur. Onun olağandışı kavrama gücü, uğraştığı alanlardaki önceki mekaleleri tarafından yeterince desteklenmez. Bu nedenle bazen amatorce, bazen de acemice yaklaşımlarda bulunur. Gandi, Kastro, Mao ve Stalin'e duyduğu hayranlık, sömürgeciliğin ve geri kalmışlık kavramanın (backwardness) Müslümanlarda yol açtığı sarsıntının zihinsel durumunda oluşturduğu şeyler gibi yaşadığı zamanın ruhuyla ilgili bazı şeyleri açıklar. Fakat Sovyet Komunist Partisi'nin 20. Kongresinden 4 yıl sonra bile (sonraları Stalinist ifrat ve aptallıkları açıklayan bir darb-ı mesel olan) Stakhanovism'in devam eden övulmesi hemen hemen göstermiştir ki, Malik bin Nebi yeteri derecede bilgi sahibiydi. Bunun daha açık göstergesi, onun Nasır'ın ve Castro'nun konuşmalarını eleştiriye tabi tutmadan nakletmesi ve düşüncelerine hayran olmasıdır. Bu nedenle, Malik bin Nebi, batılı okuyuculara bir acemi gibi göründüğü gibi, Müslüman okuyuculara da bir yabancı ve zamanın gerçekliğine değinmeyen biri gibi görünür.

Bununla birlikte bu analizler, bu dikkate değer kişi hakkında eleştirel görulebilirse de, eleştiri gerçekte okuyucularına yöneliktir. Malik bin Nebi'nin kendi özel durumunda bir olguyu temsil ettiği reddedilemez. Yaklaşımlarıyla ve düşünceleriyle yeni biriydi. Fakat tek bir kişiden, yalnız başına bir toplumun entellektuel dönüşümünü başarmasını bekleyemezsiniz. Diğer yandan Malik bin Nebi bir ansiklopedi değildir. Örneğin uluslararası ekonomi ve gelişmenin ve bağımsız olmanın nasıl başarılacağı üzerine mükemmel fikirler ileri sürdü. (Bu fikirler kültür üzerine düşündüklerine yakın şeylerdi ki, bu müslümanların aynı düzeydeki ilerlemiş uluslarla yarışmayı denememesi, fakat baskın olacağı bir alan araması gerektiği düşüncesini yansıtır.) Fakat o da kabul etmiştir ki, kendisi bir ekonomist değildir, ne de bir ekonomist olması beklenir.

Bununla birlikte Malik bin Nebi'nin düşünceleri yine de ele alınmalı, karşı çıkılmalı ve geliştirilmelidir. Şurada burada birçok kişi şimdi bununla uğraşmaktadır. Fakat şu kesindir ki, eğer bütün olarak İslam toplumu, bir kişiyi ve düşüncelerini aşamazsa, ilerleme bu toplumun elinden kaçacaktır. Malik bin Nebi, başka bir İbn Haldun, bir kabiliyettir ki, eğer aşılırsa yedi yüzyıl önce İbn Haldun'un karşılaştığı sonla aynı sonu paylaşacaktır. Uzun yıllar sonra onu okuduğumuz için kınanacağız.

Bin Nebi'nin katkılarının kabul edilmesi her nasılsa ölümden sonra büyüyor. Geçen yıl Cezayir hukümeti onun anısına bir konferans düzenledi, bir başkası da bu sene düzenleniyor. Fakat öğrencileri bunlara sadece muhaliflerinin davet edildiğini iddia ediyor.

Cezayir hükümeti, öldüğü zaman resmi tören düzenledi. Bin Nebi, (Kahire'den geldikten sonra evlendiği) ikinci karısından üç kız bıraktı. Kızlarının üçü de evlidir ve ikisi Amerika'da yaşamaktadır.

Şu önemlidir: Bin Nebi, Arap ordularının Ramazan'da (Eylül, 1973) İsrail'e karşı ilk zaferlerini kazandığı bir ayda öldü. Ölüm döşeğindeyken Mısır orduları Bar-Lav hattında hücuma kalkıştığı zaman "onları altedeceğiz" diye cevap verdi. Bu, onun son sözleri oldu.

Abdulvahab El Efendi
INQUIRY
Eylül 1987

Çev:
Ahmet Erdinç

*(1) **Quitism:** Akıl ve iradenin dünyevi olaylara ilgisiz kalarak yalnız Tanrı düşüncesine daldığı bir çeşit mistisizm.*

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ